

Od trnja do zvijezda (Urbanistički izazov zagrebačkog Trnja)

Vujčić, Davorin

Source / Izvornik: **Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2013, 101 - 107**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:889510>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Od trnja do zvijezda (Urbanistički izazov zagrebačkog Trnja)

Trnje je zagrebačka četvrt koja se iz nekadašnjega prigradskog sela i periferije transformira u središte suvremenog Zagreba. Omeđena je na sjeveru željezničkom prugom, na jugu rijekom Savom, na istoku Držićevom i Heinzelovom ulicom, a na zapadu Savskom cestom (sl. 1). Na površini od 7 365 km² živi oko 48 000 stanovnika.¹ Duge, bogate povijesti i snažno izraženog identiteta, Trnje je prostor nataloženog sjećanja i kontinuiteta života od prethistorije. Osjećaj ukorijenjenosti u ovaj prostor prisutan je u svakoga domicilnog stanovnika Trnja. Oni su već peta ili šesta generacija koja živi na istome mjestu i njihove obiteljske uspomene sežu u doba kad dobar dio današnjeg Zagreba još nije postojao.

Kratko kroz dugu povijest

Od antike, prisavski prostor od današnjeg Podsuseda do Rugvice bio je ispresijecan putovima koji su vodili od sjeverozapada prema jugoistoku, spajajući ljubljanski i ptujski bazen s Andautonijom i Siskom ili preko Modruša i Senja s Jadranom. Preko prostora Trnja, primjerice, prelazila je *Via magna* ili Velika cesta koja se nastavljala preko Velike Gorice prema Turopolju. Rijeka Sava bila je ozbiljna prepreka tim putovima: upravo na području Zagreba transformirala se iz planinske u nizinsku rijeku, njezina matica bila je sjevernije od današnje, a njezin tok izuzetno razveden, pun otočića, rukavaca i sprudova. Razvojem trgovine i prometa povećala se potreba za sigurnim prijelazima neovisnima o vodostaju pa se pojavljuju skele kojima se preko rijeke prevoze putnici i roba, a njihove luke (»brodišća«) postaju mjesta pretovara i trgovine.² Od srednjeg vijeka postojalo je više skela čija se lokacija mijenjala ovisno o mijenama riječne matice: od skele kod Podsuseda i *portus lapidarius* kod Savske Opatovine, pa do tzv. prijelaza gubavaca kod Ivanje Reke. Najstariji prijelaz bio je Kraljev brod koji je svoje »brodišće« imao na kraju današnje Savske ceste, a spominje se 1242. godine u Zlatnoj buli Bele IV., pri opisivanju granica grada: »...prva međa započinje u savskoj luci koja se zove Kraljev Brod...«.³ Tijekom kasnijih stoljeća postojale su i skele Jelen brod, zatim Brod sv. Jakoba podno Susjedgrada, skela kod Trnja koja se zvala Donji brod, skela Sveta Klara, zatim skele Resnik i Rugvica. Na užem dijelu Zagreba najduže se zadržala upravo skela kod Trnja; uspostavljena 1764. godine, bila je u funkciji sve do 1959. kada je njezinu ulogu preuzeo Most slobode (sl. 2).⁴

Sava (od rimskih vremena plovna do Vrhnike u Sloveniji) bila je jedan od pokretača razvoja Zagreba, udaljenog sat vremena hoda. Promet i trgovina s Kranjskom i Koruškom odvijali su se brže plovnom rijekom nego slabo uređenim putovima. Prevozilo se sve: od žita i drva, soli i tkanina do pošte i ljudi. Primjerice, oltare za crkvu sv. Katarine kipar Francesco Robba je 1720-ih izradio u Ljubljani te ih do Zagreba dopremio nizvodno Savom (sl. 3).⁵

Područje Trnja oduvijek je bilo mjesto prijelaza preko savskih meandara i savska luka. Također, ono je i jedno od najstarijih trajnih naselja na području kasnijeg Zagreba. O tomu svjedoče arheološki nalazi: sjekira iz predrimskog doba, grob iz vremena Rimskog Carstva i avarsko-slavensko groblje iz 8. stoljeća. Od 16. stoljeća Trnje se spominje kao jedno od gradskih sela, gdje kmetovi tlakom obrađuju gradske posjede. Trnjani nisu radili u vinogradima, nego na njivama i livadama, a sudjelovali su u sječi i prijevozu drva te ribarenju.⁶ Trnje spominje i Johann Weickhard Valvasor 1689. u knjizi *Čast vojvodine Kranjske*, navodeći da ondje živi 17 obitelji gradskih kmetova. Prema popisu stanovništva iz 1843., na tom je često plavljenom području živjelo stotinjak stanovnika, većinom poljoprivrednika. Neki od njih bili su kmetovi grofa Oršića, a kasnije Kulmera: to su obitelji Kirin i Markulin te pripadnici obitelji Paleščak, koji su kao brodari upravljali trnjanskom skelom i iz čije se kuće birao seoski starješina, »sudec«.⁷ Podanici Kaptola (takozvani sjemenišni ili *črnoškolski kmeti*) bile su obitelji Šrbec, Haraminčić i Cerovski. Gradski (varoški) kmetovi bili su Fočići, Bartolčići, Bešići, Novoseli, Domjankovići, Dorotići, Čumbreki i Goljaki. Svi su oni uglavnom živjeli na području današnjih Prudi i Starotrnjanske ulice te istočnije na prostoru takozvanog Donjeg Trnja, u Križnoj cesti i na Krugama. Ukidanjem kmetstva započinje doseljavanje iz područja Turopolja i Hrvatskog zagorja: na Krajčini, kao nastavku Preradovićeve ulice, naseljavaju se Cekovići, Petrovići i plemeniti Fočići. Najveći dio potomaka spomenutih starosjedilačkih obitelji i danas živi u Trnju. Posjed grofa Kulmera sa zadružnom kućom, takozvani Kulmerov majur na Krugama, srušen je tek 1970-ih godina tijekom urbanizacije Trnjanske Savice.

Godine 1801. Trnje ima 112 stanovnika koji žive u 8 zadružnih kuća, da bi u drugoj polovini 19. stoljeća broj stanovnika naglo porastao. Tomu je pogodovalo ukidanje kmetstva, ali i činjenica da se 1850. godine carskim patentom Grič i Kaptol s podgrađima te selima Trnje, Žitnjak i Horvati spajaju u jedinstveni Zagreb. No, ako je carski patent administrativ-

no spojio Trnje sa Zagrebom, željeznička pruga je za dugo vrijeme odredila sudbinu Trnja kao periferije; odvojila ga je od centra snažno i resko kao što ga Sava omeđuje na jugu. Izgradnjom pruge Trst – Ljubljana – Zagreb – Sisak 1862. i Budimpešta – Koprivnica – Zagreb 1873. te izgradnjom Glavnog kolodvora 1895. godine, presječene su osi koje povezuju Trnje sa središtem Zagreba: Preradovićeve – Krajičina (Vrbik), Gajeva – Srednja cesta ili Međcesta (Paromlinska), Med grabami (Petrijnska) – Trnjanska te Klaonička (Baue-rova) – Kruge. Također, uz željeznički kolodvor niknula je industrijska gradnja koja je potencirala odvajanje Trnja od središta grada: Paromlin (1862.), Tvornica papira i Tvornica katrana, radionice za popravak lokomotiva i pruge («Janko Gredelj») 1878. te Gradska plinara (1911.) (sl. 4).

Trnje u 20. stoljeću

Oko 1900. Trnje broji preko tisuću stanovnika, čija djeca pohađaju netom osnovanu Trnjansku pučku školu.⁸ Najbolji izvor spoznaja o životu u Trnju tog doba jest *Spomenica škole iz 1900. godine* u kojoj prvi ravnatelj trnjanske škole, slavni hrvatski pedagog Ivan Tomašić, piše o životu Trnjana u seljačkim zadružnim obiteljima, opisuje njihovu tradicionalnu nošnju, njihove običaje prilikom rođenja i umiranja, vjenčanja i krštenja.⁹ Ta ruralna podloga Trnja početkom 20. stoljeća doživljava strukturne promjene: do 1913. godine Trnje ima najveći prirast stanovništva u gradu praćen bujanjem spontane izgradnje uz Savu, da bi se poslije Prvog svjetskog rata transformiralo iz dominantno ruralne u ruralno-radničku periferiju, s 4 000 objekata divlje gradnje u bezimanim ulicama. Primjer odnosa grada prema prostoru Trnja dobro ilustrira akcija imenovanja ulica provedena od 1927. do 1929. godine. Tom prilikom gradski odbor za imenovanje ulica obrazlaže: »*Za nove ulice na gradskoj periferiji, osobito u predjelima južno od željezničke pruge, ne bi nikako bila zgodna imena znamenitih ljudi, jer su te ulice najvećim djelom vrlo neugledne, a osim toga su nastale bez obzira na ikakvu regulatornu osnovu, pa će mnoge od njih morati iščeznuti, kad se bude provodila buduća regulatorna osnova za te predjele.*«¹⁰ No nikakve provedbe regulatorne osnove nije bilo. Jedino ozbiljno urbanističko promišljanje tog prostora bila je Regulacijska osnova Milana Lenucija iz 1907. za dio Zagreba od željezničke pruge do rijeke Save, koja, između ostalog, radikalno rješava problem pruge: izmješta je iz urbanog područja, spajajući tako Zagreb i Trnje. Nažalost, Lenucijeva vizija nikad nije ostvarena iz vojnostrateških i financijskih razloga, a Trnje se tijekom prve polovine 20. stoljeća nastavilo razvijati kao periferija bez urbanističkih planova.¹¹ Sava je svojim hirovitim tokom uvijek nanovo mijenjala korito, poplavljujući ravnicu gotovo do željezničke pruge. Krleža 1926. piše: »*Ako je hotel Esplanade Evropa, Trnje to na žalost nije. Centar našega grada jest i nije Evropa, jer Trnje nema hladne ni tople vode, ni jedan lift, Trnje ima samo sezonsku neizbježnu poplavu i Odbor za gradnju crkve Krista Kralja.*«¹² Ne čudi takav sarkastičan i rezigniran stav: on je posljedica mačehinskog odnosa grada prema jednom njegovom dijelu, s kojim kao da se nikad nije znalo ili htjelo izaći na kraj. Nevoljko se financiralo sve što je bilo južno od pruge.

Što se tiče gradnje crkve Krista Kralja, riječ je svakako o najvećem građevnom pothvatu na području Trnja prije Drugoga svjetskog rata. Naime, Trnjani su oduvijek pripadali crkvi sv. Marka, no velik prirast stanovništva stvorio je potrebu gradnje nove crkve u Trnju. Godine 1923. osnovan je Odbor za izgradnju jubilarne crkve kralja Tomislava koja je trebala biti dovršena 1925. u spomen 1000. godišnjice hrvatskoga kraljevstva, po projektu Ivana Meštrovića; pokrovitelj je bio nadbiskup Antun Bauer, a članovi, između ostalih, Jozo Kljaković i dr. Svetozar Ritig. Meštrović je izradio dva nacrt: jedan 1922., a drugi, koji je trebao biti i izvedbeni, 1936. godine. Godine 1940. tadašnji nadbiskup Alojzije Stepinac posvetio je kamen temeljac. No izbijanjem Drugoga svjetskog rata, Meštrovićevim uhićenjem i kasnijim odlaskom u SAD, projekt je stao: izvedena je samo masivna betonska kripta. Godinama nakon rata golema količina bračkoga kamena namijenjena izgradnji Meštrovićeve crkve, stajala je rasuta oko samostana sestara dominikanki, u nadi da će ipak biti iskorištena za crkvu. Međutim, do danas to se nije ostvarilo. Od sve Meštrovićeve zamisli ostvarena je samo kripta koja i danas služi kao crkva (sl. 5) te 2 metra visoki sjedeći lik Krista u 3/4 reljefu, smješten u apsidi iza oltara, koji je Meštrović izveo 1960. godine za ovu crkvu kao jedno od svojih posljednjih djela (sl. 6). Brački kamen namijenjen crkvi poslužio je 1968. za podizanje Spomenika žrtvama fašizma na Mirogoju i 1970-ih za gradnju Mosta mladosti. Ako je dovršetak monumentalne crkve prebačen za sretnija vremena, pripreme za njezinu gradnju ipak su rezultirale prvim parceliranjem tog dijela Trnja, izgradnjom kanalizacije i vodovoda te pristupnih cesta prema crkvi.¹³

Počeci urbanističkih intervencija

Urbanistička planiranja za područje Trnja početkom 1930-ih godina vezana su uz natječaje za novu Regulacionu osnovu Zagreba 1932. – 1937. Kao najveći problem (osim nesigurnog i često plavljenog terena) vrlo se jasno uočava željeznička pruga: Zdenko Stričić, primjerice, u svom natječajnom radu planira Trnje inkorporirati s Donjim gradom izdizanjem željezničke pruge, no takav pristup nije imao realnih izgleda za ostvarivanje. Regulaciona osnova (sl. 7) zamislila je dinamičku ravnotežu, koja bi bila ostvarena tako da se »klinovi« zelenila spuštaju s Medvednice kroz tkivo grada u priobalje Save.¹⁴ Problem spontane izgradnje u spomenutom priobalju Regulaciona osnova rješava vrlo jednostavno: rušenjem i novom izgradnjom, što ne iznenađuje s obzirom na tadašnju izgrađenost koja je bila slaba i u zaista lošem stanju. Izuzetak su bili sportski objekti koji su izgrađeni južno od pruge. Na području Trnja 1930-ih godina postojala su četiri važna sportska objekta: u prostoru između Koturaške, Savske, Miramarske i Varaždinske ceste (danas Vukovarska) smjestilo se Športsko igralište Građanski te nešto istočnije Športsko igralište Viktorija sa Zagrebačkim teniskim klubom, između Varaždinske ceste i Vrbika bilo je veliko Moto trkalište Miramare, a uz Trnjansku skelu djelovao je Veslački klub Sava (od 1971. godine VK Croatia). Osim sportskih objekata, jedina urbanistički promišljena i uspješno realizirana usmjerena gradnja u tom razdoblju u Trnju jest Cvjetno naselje koje Vladimir Antolić gradi 1939. godine na području Stare

gradske vrtlarije. Ono i danas u mnogim svojim elementima može poslužiti kao (nedosegnuti) uzor.

Provedbu Regulacione osnove spriječilo je izbijanje Drugoga svjetskog rata, a Trnje je ostalo nesretno odcijepljeno od središta grada. Nastavilo je živjeti vlastitim ritmom kao zatvorena cjelina od prije stotinjak godina, sa svojim obiteljima, pravilima i običajima; Trnjani su sadili povrće i vozili ga na prodaju na Dolac, nosili mlijeko u grad, pasli krave i orali konjima, *foringaši* su iskopavali savski šljunak za zagrebačke novogradnje, a zimi sjekli debele sante leda na Savi i vozili ga u ledanu u Branimirovu ulicu. Za razliku od grada, Trnje je uvijek bilo vezano uz Savu, čiji tok još nije bio kanaliziran i odvojen nasipima kao danas. Savu su tada zvali *srebrpjenom*, jer je, čista i bistra, u svojim rukavcima bila idealna za kupanje.¹⁵ No stalno je plavila; zadnju veliku poplavu iz 1964. godine pamte svi stanovnici Trnja, koji i danas zabrinuto prate svako podizanje njezina vodostaja.¹⁶ Trnje je, iako u velikom dijelu bez vodovoda i kanalizacije, u spletu svojih ulica, na livadama i dvorištima, živjelo specifičan život periferije. Stanovnici, međusobno čvrsto povezani, izgradili su snažan osjećaj pripadnosti Trnju.

Direktivnom regulativnom osnovom iz 1948. (sl. 8) prostor sjeverno od Save zamišljen je kao dio grada podijeljen na zone stambenih naselja, novih centara i zelenila. Takvo kasetiranje bilo je u duhu funkcionalizma, preuzetog iz Regulacione osnove iz 1932., s ciljem »zamjene defektnih gradskih područja periferijske supstandardne izgradnje higijenski i tehnički korektnim urbanim standardom«. ¹⁷ No neupitnost i ambicioznost poslijeratnog plana socijalističke izgradnje ubrzo je zamijenilo propitivanje, a sveukupnost prostornog definiranja pretvorilo se u parcijalno rješavanje pojedinih dijelova. Usprkos izgradnji prvih planiranih poteza južno od željezničke pruge (Vukovarska), prostor uz Savu još uvijek je prepušten spontanoj izgradnji. Kasniji urbanistički planovi nisu popravili situaciju. Kao posljedica donesene, pa osporavane, revidirane i nikad do kraja provedene Direktivne regulativne osnove iz 1953., realizirani su samo važni soliterni objekti izgrađeni na tada slobodnim prostorima: nova Gradska vijećnica 1957., Most slobode 1959., hotel Internacional 1959., zgrada Filozofskog fakulteta 1962. Trnje je doživjelo shematsku aplikaciju objekata, ali cjelovito rješenje povezivanja prostora nije provedeno. Pritom su se dogodile i ozbiljne pogreške, kao što je primjerice smještaj Palače pravde, koja je potpuno ignorantski presjekla Trnjanску cestu, prometnu os sjever – jug koja postoji otkako je Zagreba. Sredinom 20. stoljeća Zagreb je »preskočio« Savu, usput preskačući Trnje; uređenje tog prostora uvijek je bilo odgađano za neka bolja vremena. Problem je bio u tome što nije bilo detaljne studije postojećeg stanja, jasne vizije grada, dugoročnog plana te volje i sredstava da se on provede. Urbanistički program iz 1963. predviđa rušenje najvećeg dijela stambene izgradnje južno od kolodvora (GUP iz 1971. dodaje tome i sva područja uz glavne prometnice) te stvara i danas postojeće industrijske zone (sl. 9).¹⁸

Novija urbanistička razmatranja

Kao supstandarni dio grada Trnje je srednjoročnim planom iz 1970-ih godina bilo određeno kao tzv. zona sanacije. Urbanistički zavod grada Zagreba od Majstorske radionice Drage Galića pri JAZU naručuje 1978. studiju koja bi pratila sanaciju. Osnovana je radna grupa (Boško Budisavljević, Ognjen Čaldarević, Ratko Miličević, Zoran Roca, Filka Vigna i Mila Zlatić) koja je napokon, vrlo studiozno i temeljito pristupila onome što je oduvijek i bilo potrebno: shvatila je specifičnost dijelova grada poput Trnja te se detaljno upoznala sa situacijom na terenu i to s urbanističko-ambijentalnim i građevinskim karakteristikama naselja te s mišljenjem, stavovima i navikama stanovnika.

Pokazalo se kako je problematika rušenja mnogo kompleksnija nego što se mislilo. Naime, od prvih ideja o urbanističkim transformacijama, žitelji Trnja bili su izloženi glasinama o rušenju svojih kuća, ovisno o kojem je dijelu Trnja bila riječ. Razumljivo je da onaj čija je kuća bila predviđena za rušenje, nije ulagao u njezinu obnovu. Takva čekanja znala su potrajati doslovno desetljećima. Posljedica psihoze neizvjesnosti bila je zapuštenost i razvoj tzv. grada za rušenje. Uz to, riječ »urbanizacija« počela je poprimati neugodne konotacije i otpor među stanovništvom; smatrali su da urbanizacija ne vodi računa o ljudima, njihovim korijenima i željama, već šablonski iscrtava regulativne planove, predviđajući ih za rušenje bez ikakvih obzira.

Nakon detaljnih istraživanja, radna grupa potvrdila je kako većina dotadašnjih planova nije vodila računa o postojećoj situaciji i izgradnji na terenu te kako cilj sanacije ne može biti isključivo rješavanje sanitarno-higijenskih i stambenih potreba. Ispravno je uočila da su stanovnici duboko emocionalno vezani za ovo područje. Također je ustanovila da su velike cjeline u sklopu Trnja podigle razinu stanovanja na upravo zavidnu razinu te da su u infrastrukturnom i svakom drugom standardu dosegle »priznate« dijelove grada. Konačno, uočila je povijesno-urbanističku vrijednost Trnja gdje se može zorno pratiti slojevitost grada. Elaborirajući detaljno razloge i program sanacije, radna grupa postavila je nove kriterije u vrednovanju naselja poput Trnja te definirala metode koje će do danas biti vrlo aktualne.¹⁹

I Željka Čorak 1984. ustanovljuje urbanističke propuste u Trnju. Naglašava činjenicu da su markantne izolirane građevine (Lisinski, NSK, Palača pravde...) postavljene kao strano tijelo i iscrpno elaborira njihovu izoliranost od konteksta u kojem su sagrađene. Uočava vitalnost postojećega urbanog tkiva te se zalaže za korekciju postojećeg, a ne projekciju novog.²⁰

Godine 1985. izrađen je novi GUP za Zagreb, koji se oslanjao na onaj iz 1971. Njegove osnovne ideje bile su »rekonstrukcija, sanacija i bonifikacija postojećeg grada, u njegovom sadašnjem opsegu, umjesto ranije forsirane teritorijalne ekspanzije; koncentracija na kvalitativnu stranu urbanizma umjesto kvantitativnih...«²¹ Jedan od prvih konkretnih efekata takvoga homocentričnog planiranja bio je vidljiv u provedbenome urbanističkom planu za Vrbik; no odmah valja napomenuti kako je tijekom proved-

be, u susretu sa investitorskom ambicijom, taj hvalevrijedan plan doživio potpunu negaciju svojih načela.²²

Tijekom 80-ih, timovi arhitekata i urbanista bavili su se problemom uređenja Trnja i povezivanja Zagreba preko Trnja sa Savom, a neki od njih oslanjali su se na već baštinjena promišljanja: primjerice, B. Kincl u projektima za uređenje Njivica pozivao se na projekt Pičmana i Seissela iz 1932. godine za izgradnju zakladnog zemljišta na Jelačićevu trgu, a grupa autora iz tadašnjeg Urbanističkog instituta SR Hrvatske (Neidhardt, Hrzić, Krznarić, Mance) bila je u svojim prijedlozima bliska Lenucijevoj tradiciji urbane osovine Zagreba (sl. 9). Prostorom Trnja osobito studiozno bavio se Radovan Delalle koji u svojoj knjizi *Traganje za identitetom grada*²³ uvodi pojam urbarhitekture i organski kontinuitet mikroambijenata, pokušavajući odgovoriti na ključna pitanja: »Kako pristupiti gradnji i uređenju središnjeg dijela tog područja tako velike potencijalne vrijednosti? Je li moguće ovom području, koje je dugo bilo prepušteno stihiji i neuspjelim papirnatim planovima, pristupiti na organski način postupno usmjeravajući procese gradnje u vremenu?«²⁴ U središtu njegova interesa je urbana obnova, »postupna gradnja u malim etapama, u skladu s interesima postojećih stanovnika i u mjerilu izgrađenog urbanog tkiva«. Kao plod dugotrajnog promišljanja, terenskog istraživanja i sudioništva lokalnog stanovništva, Delalle je 1987. godine, u suradnji sa stručnim timom Urbanističkog zavoda grada Zagreba (Doklešić, Gamulin, Tepeš, Budisavljević, Miličević, Jamnicki), izradio prijedlog postupne obnove naselja u sklopu provedbenoga urbanističkog plana za područje Starog Trnja (bivši »Stjepan Škrnjug«). Plan je tada i službeno usvojen, no »tijekom 1991/92., prema prijedlogu Gradskog zavoda za planiranje razvoja i zaštitu čovjekova okoliša, svi provedbeni planovi na području grada Zagreba stavljani su izvan zakona«.²⁵ Kao svjedočanstvo Delalleova promišljanja ostala je izložba *Trnje – prostorni plan i stvarnost* održana 1989. u tadašnjem Radničkom i narodnom sveučilištu Moša Pijade u Zagrebu, koja je donijela sintezu planova, studija i natječaja za uređenje tog prostora.²⁶ Uz stambenu izgradnju, Delalle reafirmira i prostor rijeke Save, čije danas kanalizirano korito disperzira u prostor rukavaca, sprudova i manjih otoka (sl. 10). Na taj način priziva u sjećanje nekadašnju situaciju i nudi mogućnost da Zagreb uistinu postane toliko spominjani grad na rijeci.²⁷

Izbjegnuta urbanocid – STUP

Ovakva promišljanja ostala su 2000-ih godina prazno slovo na papiru. U procesu transformacije općeg dobra u privatni interes, najsvježiji i posebno indikativan primjer jest pokušaj »urbaniziranja« središnjeg dijela Trnja, poznatijeg kao Staro Trnje.

Godine 2007. za taj prostor donesen je »Nacrt prijedloga urbanističkog plana uređenja«. Naručitelj (koji je ujedno bio i investitor) promatrao je Staro Trnje kao praznu površinu bez elemenata koje bi trebalo očuvati ili revitalizirati. Izrađeni plan u potpunosti zanemaruje stav stanovnika naselja, ignorira postojeće urbano tkivo, uzurpira prostor šireći postojeće ulice kako bi došlo do rušenja obiteljskih kuća i gradnje stambenih kompleksa od 9 etaža. Sve to bilo je u

suprotnosti s postojećim GUP-om grada Zagreba koji za taj prostor utvrđuje uređenje i obnovu prostora niske gradnje, očuvanje elemenata identiteta naselja, podizanje standarda rekonstrukcijom postojeće gradnje i slično.

Plan, dobar isključivo investitorima, donesen je u veljači 2007., no ogorčeni stanovnici udružuju se u udrugu STUP (Staro Trnje uređuje prostor). Artikuliraju svoje nezadovoljstvo u 5 jasnih točaka (pogrešna i nerazumljiva koncepcija; zanemaren stav stanovnika Trnja; nedostatak multidisciplinarnog pristupa; nepostojanje šire vizije; zanijekana autentičnost). Organiziraju potpisivanje peticije koju upućuju Skupštini grada i Gradskom zavodu za prostorno uređenje. Njihova nastojanja rezultiraju odbacivanjem spornog plana, što je jedinstven slučaj u našoj sredini.²⁸ Godine 2009. krenulo se u izradu novog Plana, ovaj put u suradnji s građanima. Izrađuju se sociološka i prometna studija; dakle ponavljaju se nenaučene lekcije.

Zaključak

Svatko tko će se u budućnosti baviti prostorom Trnja mora biti duboko svjestan polazišta radne grupe iz Galićeve Majstorske radionice: »uvjet da se može razmišljati o gradu za rušenje jest da se taj grad poznaje«. Također, mora uzeti u obzir i riječi Radovana Delallea, kako su »raznolika urbana morfologija i organski razvoj urbanog tkiva uz sudjelovanje korisnika, polazne pretpostavke novog pristupa procesu gradogradnje«. Nitko razuman ne protivio se osuvremenjivanju tog prostora ni potrebi dosezanja urbanih vrijednosti, no pritom se ne smije zaboraviti sljedeće:

1. Trnje je prevrijedan prostor da bi planovi njegova razvoja bili prepušteni inicijativi investitora pod krinkom modernizacije.
  2. Trnje nije moguće promatrati zasebno: svojim položajem ono je predodređeno da postane novi centar Zagreba. Njegova poveznica sa središtem grada te s rijekom Savom, ključni je urbanistički izazov Zagreba i preduvjet njegova optimalnog razvoja.
  3. Trnje ne smije biti žrtvovano razvoju gradskog prometa; primjerice, ne smije se dogoditi da bude iskorišteno kao parkiralište za pješačko središte.
  4. Planirati Trnje isključivo kriterijem isplativosti bila bi neoprostiva kratkovidnost, dokaz nerazumijevanja i nespoznobnosti te u konačnici nedostatka ljubavi prema vlastitom gradu i njegovoj budućnosti.
  5. Dugotrajna odvojenost od centra održala je svojevrstu autentičnost i slojevitost, što se u vremenu pred nama može pokazati kao prednost: njezinom pažljivom obnovom i čuvanjem Zagreb bi dobio snažan element identiteta koji će ga kvalitativno razlikovati od ostalih europskih gradova, dragocjenost koju su neki od njih nepovratno uništili.
- Svi uključeni u planiranje budućnosti Trnja moraju smoći snage izdignuti se iznad kompromisnih, površnih, kratkoročnih i ograničenih interesa jer što se namijeni Trnju, namijenjeno je budućnosti Zagreba. Specifičnost ovog prostora je prednost koju treba uočiti, poštovati i iskoristiti za dobrobit grada i ljudi koji će u njemu živjeti. Vremenima, nesklonima općem dobru, u prkos.

Bilješke

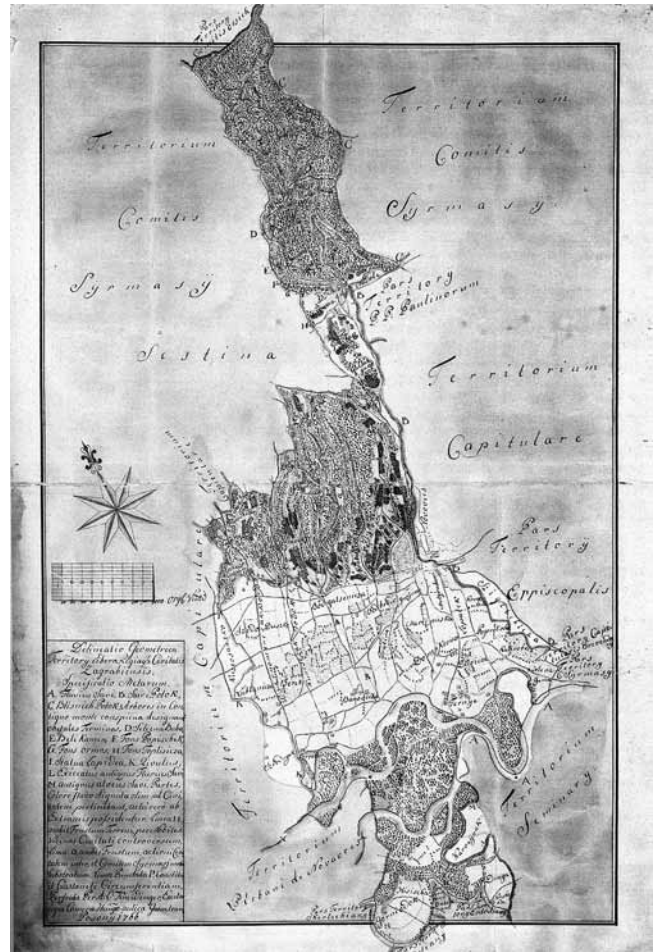
- 1
Podatak iz 2009. Službene internetske stranice Grada Zagreba (www.zagreb.hr)
- 2
BRANKO VUJASINOVIĆ, Uloga rijeke Save u povijesnom razvoju grada Zagreba, u: *Ekonomika i ekohistorija*, 3 (2007.), 121–155.
- 3
Pridjev »kraljev« dolazi od činjenice da je prihod od maltarine (skelarine) išao u kraljevu, a ne gradsku blagajnu. Grad se dugo borio (te na kraju i uspio) da skela dođe u gradski posjed, između ostalog i zato da ne bi morao plaćati skelarinu za dopremu žita sa svojih posjeda u Hrašću. BRANKO VUJASINOVIĆ (bilj. 2), 127, 128.
- 4
»Zagrebački Kaptol je 1764. dobio dozvolu da zajedno s gradom Zagrebom može postaviti skelu kod Trnja, koja se zvala Donji brod, nakon što je Hrvatski sabor 22. svibnja 1764. ustanovio da se zbog dotrajalosti više ne može koristiti skela kod Koledovčine, koja je u posjedu šestinskog vlastelina grofa Petra Sermagea.« BRANKO VUJASINOVIĆ (bilj. 2), 128, 129.
- 5
BRANKO VUJASINOVIĆ (bilj. 2), 123.
- 6
VLADO OŠTRIĆ, Trnjanski prostor do sredine XIX stoljeća, u: *Zagrebačko Trnje. Zagrebačka općina Trnje u radničkom i komunističkom pokretu i socijalističkoj revoluciji*, (ur.) Mira Kolar-Dimitrijević, Zagreb, 1981., 14.
- 7
DRAGUTIN GRGEC, Dugovječna povijest Trnja, u: *Krist Kralj u Trnju. Spomen monografija o crkvi i župi Krista Kralja u Zagrebu o 100. obljetnici rođenja Ivana Meštrovića (1883. – 1983.)*, (ur.) Alojzije Žlebečić i dr., Zagreb, Kršćanska sadašnjost i Župni ured Krista Kralja, 1983., 13–26.
- 8
U toj je školi 1954. godine pokrenut časopis *Djeca za djecu* koji od 1960. izlazi pod svima znanim imenom *Modra lasta*.
- 9
IVAN TOMAŠIĆ, Osvrt na prošlost, u: *Spomenica trnjanske gradske pučke škole u Zagrebu*, Zagreb, 1900.
- 10
VLADO OŠTRIĆ, Urbanizacija Trnja, u: *Zagrebačko Trnje. Zagrebačka općina Trnje u radničkom i komunističkom pokretu i socijalističkoj revoluciji*, (ur.) Mira Kolar-Dimitrijević, Zagreb, 1981., 25.
- 11
SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, Regulatorna osnova Milana Lenucija za dio Zagreba od željezničke pruge do rijeke Save iz godine 1907., u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 16 (1993.), 169–199.
- 12
DRAGUTIN GRGEC (bilj. 7), 26.
- 13
ALOJZIJE ŽLEBEČIĆ, Župa Krista Kralja u Trnju danas, u: *Krist Kralj u Trnju. Spomen monografija o crkvi i župi Krista Kralja u Zagrebu o 100. obljetnici rođenja Ivana Meštrovića (1883. – 1983.)*, (ur.) Alojzije Žlebečić i dr., Zagreb, Kršćanska sadašnjost i Župni ured Krista Kralja, 1983., 169–181.
- 14
ŽELJKA ČORAK, LELJA DOBRONIĆ, EUGEN FRANKOVIĆ, MILAN PRELOG, Povijesni identitet sjevernog područja grada Zagreba – podbrežja Medvednice, Urbanistički zavod grada Zagreba, 1980., 45.
- 15
Branko Vujasinović u navedenom članku (bilj. 2) navodi kako je dozvolu za izgradnju savskog kupališta dobio bečki poduzetnik Hutterer 1859. godine, na osnovi koje je iste godine postavio i otvorio novosagrađeno kupalište na splavi na Savi u Trnju. To prvo kupalište bilo je smješteno na »Trnjanskoj špici« na kraju naselja, ali se njegov izgled iz tog vremena ne može točno rekonstruirati. Poznato je samo da se kupalište u početku nalazilo na drvenoj splavi dugoj 24 metra te da je imalo 8 većih i 5 manjih kabina. Sava je postala zagađena tek poslije Drugoga svjetskog rata, početkom rada ugljenokopa u Trbovlju.
- 16
Konačna regulacija Save od Sutle do Rugvice, započeta još 1899., završena je tek izgradnjom nasipa 1968. godine.
- 17
EUGEN FRANKOVIĆ, Urbanističko planiranje Zagreba od 1945. do 1985., u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 9 (1985.), 85–87.
- 18
MILAN PRELOG, Urbanizam – humanizam – demokracija, u: *Prostor – vrijeme*, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb, 1991., 89.
- 19
BOŠKO BUDISAVLJEVIĆ, OGNJEN ČALDAREVIĆ, RATKO MILIČEVIĆ, ZORAN ROCA, FILKA VIGNA, MILA ZLATICIĆ, Grad za rušenje. Pripremni radovi za planiranje prostornog razvoja grada Zagreba u razdoblju između 1981 – 1985. godine. Zagreb. Sanacija. Stanje, problemi i mogućnosti, Zagreb, 1978.
- 20
ŽELJKA ČORAK, Trnje: korekcija kao projekcija, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 8 (1984.), 55–61.
- 21
EUGEN FRANKOVIĆ (bilj. 17), 87.
- 22
U Urbanističkom zavodu grada Zagreba izrađen je provedbeni urbanistički plan postupne obnove postojeće niske stambene izgradnje koji je vodio računa o postojećoj parcelizaciji i izgrađenosti. No nizovi obiteljskih kuća rušili su se i zamjenjivali novim kolektivnim stambenim zgradama, kako bi se prilagodili zahtjevima velikih građevinskih tvrtki. Također, na Trnjanskoj Savici po istom je obrascu niknulo novo naselje, u potpunosti negirajući postojeće strukture.
- 23
RADOVAN DELALLE, Traganje za identitetom grada, Rijeka, 1997.
- 24
RADOVAN DELALLE (bilj. 23), 205.
- 25
RADOVAN DELALLE (bilj. 23), 203.
- 26
Trnje – prostorni plan i stvarnost (autori Radovan Delalle i Niko Gamulin), RANS Moša Pijade, Zagreb, 13. III. – 2. IV. 1989.
- 27
RADOVAN DELALLE (bilj. 23).
- 28
Arhiva udruge STUP (Staro Trnje uređuje prostor), Zagreb.

1. Zagreb s označenim granicama Gradske četvrti Trnje (snimak Geofoto, web-lokacija bytheway.hr, oznake granica D. Vujčić)

2. Skela na Savi, 1959. (snimio V. Guteša, fototeka Muzeja grada Zagreba)

3. Okolica Zagreba na uvećanom isječku s Kneidingerova zemljovida teritorija slobodnoga kraljevskoga grada, 1766. (preslika iz »Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama«, Zagreb, 1994.)

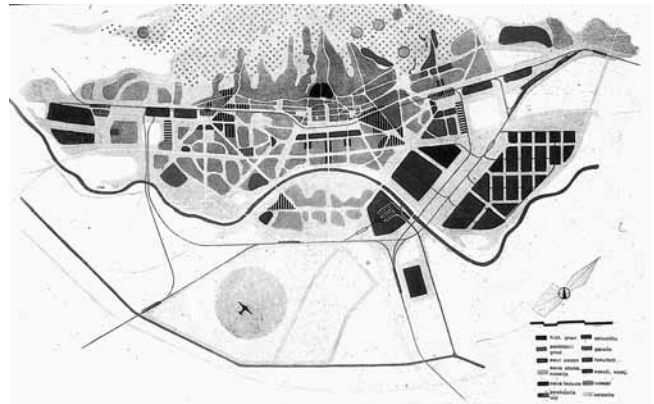
5. Crkva Krista Kralja (snimio D. Vujčić, 2010.)

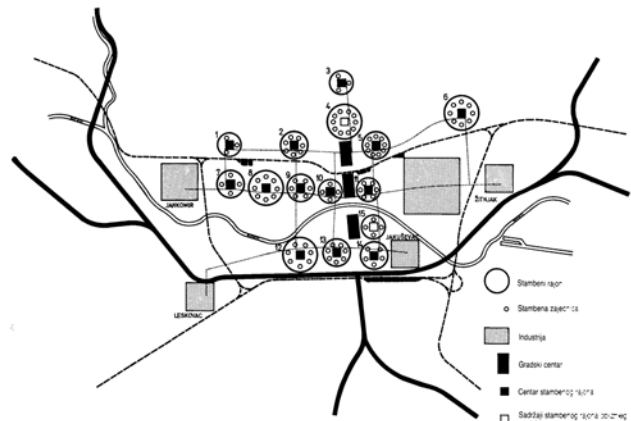
6. Crkva Krista Kralja (snimio D. Vujčić, 2010.)

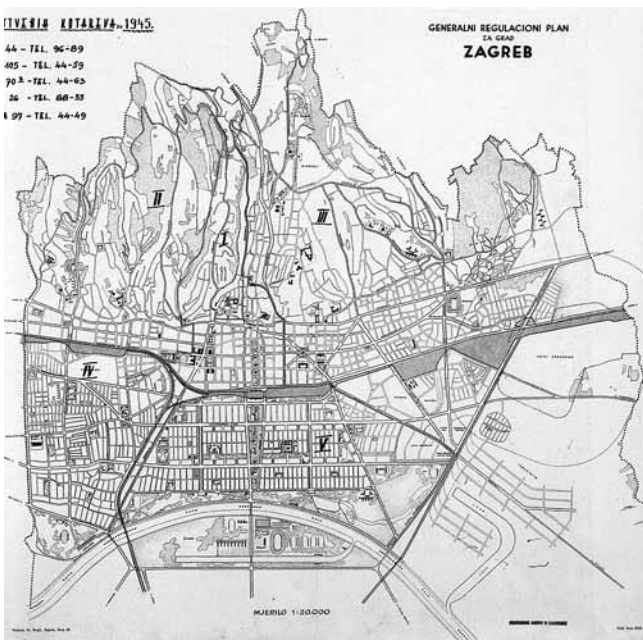
4. Nacrt Zagreba, 1898. (preslika iz »Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama«)

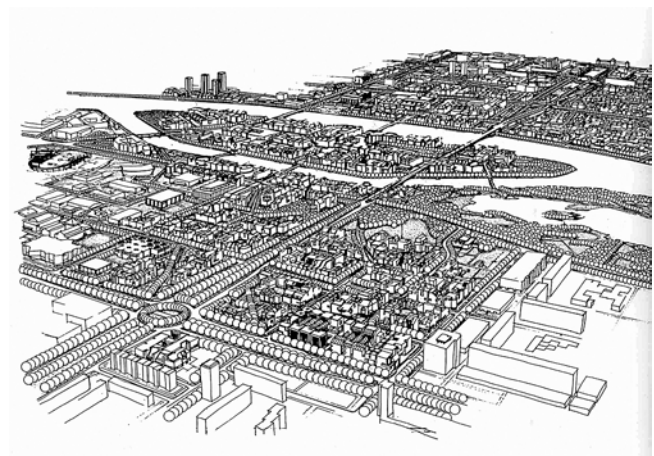
8. Plan izgradnje Zagreba, 1948.

9. Zagreb, Urbanistički program iz godine 1963., shema prostorne organizacije (preslika iz M. Prelog, *Prostor Vrijeme*, Zagreb, 1991.)

7. Gradski građevni ured, Regulacija grada Zagreba, 1932.

10. Radovan Delalle i suradnici, Studija centralnog prostora Zagreba, 1984.